

Ο κατάσκοπος που ηγείται μιας απολυταρχίας Αυτός ο προβληματισμός Κρεμλίνο

Media: THE BOOKS JOURNAL Page: 36-38 Published at: 31-05-2022
Author: Surface: 2444.58 cm² Circulation: 0
Subjects:

Masha Gessen, *Βλαντίμιρ Πούτιν. Ο άνθρωπος δίχως πρόσωπο, μετάφραση από τα αγγλικά: Τίτινα Σπερελάκη, Πατάκη, Αθήνα 2021, 427 σελ.*

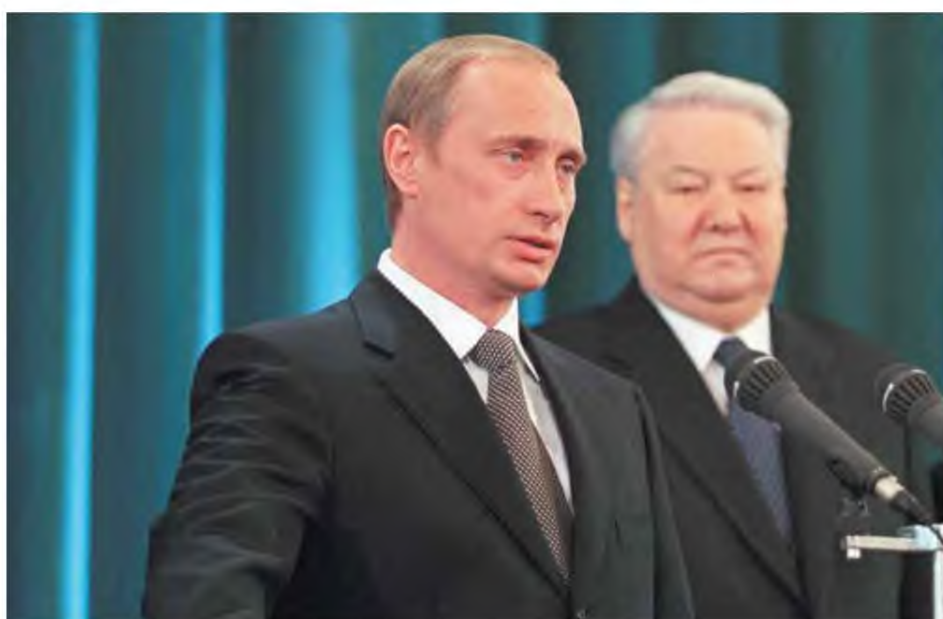
Ο κατάσκοπος που ηγείται μιας απολυταρχίας

Από τον ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟ ΚΑΡΑΤΡΑΝΤΟ

Ο ηγέτης όπως Ρωσίας περιγράφεται ως όπως άνθρωπος που, όταν βρισκόταν στα πρόθυρα της εξουσίας, κανείς δεν ήξερε ποιος είναι και τι ακριβώς διαδρομή είχε. Πώς μπορεί όπως τέτοιος άνθρωπος, ένας άνθρωπος χωρίς πρόσωπο όπως τον αποκαλεί η ερευνήτρια Μάσα Γκέσεν, να φτάσει στο κορυφαίο αξίωμα μιας τόσο μεγάλης χώρας όπως η Ρωσία;

Ίσως το πιο παράδοξο στοιχείο στην ανάρρηση του Πούτιν στην εξουσία να είναι πως οι άνθρωποι που τον ανέβασαν στο θρόνο ήξεραν γι' αυτόν μόνο λίγο περισσότερο απ' όσα ξέρετε εσείς. Ο Μπερεζόφσκι μου είπε πως ποτέ δεν θεώρησε τον Πούτιν φίλο και ποτέ δεν τον βρήκε ενδιαφέροντα ως άνθρωπο – πολύ βαριά δήλωση για έναν άνθρωπο τόσο εκρηκτικό, που συνήθως έλκει σταθερά και ενθουσιωδώς όσους διαθέτουν πνευματικές φιλοδοξίες στη σφαίρα επιρροής του και τους κρατά εκεί μαγνητισμένους. Το γεγονός πως ο Μπερεζόφσκι δεν βρήκε ποτέ αρκετά ελκυστικό τον Πούτιν ώστε να προσπαθήσει να τον τραβήξει κοντά του υποδηλώνει πως ποτέ δεν αντιλήφθηκε έστω και μία σπίθα περιέργειας στον άλλο. Όταν όμως εξέταζε τον Πούτιν ως διάδοχο του Γέλτον, θεώρησε φαίνεται πως τα ίδια χαρακτηριστικά που τους είχαν κρατήσει σε απόσταση θα έκαναν τον Πούτιν ιδανικό υποψήφιο: ο Πούτιν, καθώς κατά τα φαινόμενα δεν διέθετε προσωπικότητα και δεν είχε ιδιαίτερα ενδιαφέροντα, θα ήταν εύπλαστος και πειθαρχημένος. Ο Μπερεζόφσκι δεν μπορούσε να έχει πέσει περισσότερο έξω. (σελ. 35)

Αυτός ο προβληματισμός θα μπορούσε να αποτελέσει την κεντρική ιδέα ενός μυθιστορηματικού πολιτικής και κατασκοπίας. Αλλά το βιβλίο της Μάσα Γκέσεν δεν είναι μυθιστορία. Είναι ένα συγκλονιστικό ντοκουμέντο, ένα βιβλίο ρεπορτάζ που δίνει την αληθινή εικόνα του Βλαντίμιρ Πούτιν. Βγάζει τον απολυταρχικό «κατάσκοπο» από τις γκριζές σκιές.

Κρεμλίνο

Μάιος 2000. Ο Βλαντίμιρ Πούτιν δίνει τον προεδρικό όρκο, μπροστά από τον προκάτοχό του, Μπόρις Γέλτον.

Η Μάσα Γκέσεν είναι μαχόμενη δημοσιογράφος, ρεπόρτερ και ακτιβίστρια για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ και με το βιβλίο της κάνει μια κατάθεση θάρρους. Δεν θα μπορούσε να είναι διαφορετικά, καθώς οι περισσότεροι άνθρωποι που τόλμησαν να εναντιωθούν στο ανελεύθερο καθεστώς που εδραίωσε ο Βλαντίμιρ Πούτιν στη Ρωσία γνώρισαν ένα και μόνο πρόσωπό του: το σκληρό, αυταρχικό, ανελέητο πρόσωπο που δεν αντέχει καμία κριτική.

NOMIZAN ΠΩΣ ΘΑ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟΥΝ

Ο Βλαντίμιρ Πούτιν έχει αρκετούς υποστηρικτές και θαυμαστές σε πολλές χώρες της Δύσης, και στην Ελλάδα. Το διαπιστώσαμε αυτό άλλωστε στις διάφορες μετρήσεις κοινής γνώμης, που ακόμη και μετά την εισβολή στην Ουκρανία εξακολουθούν να δείχνουν μία δύσκολα ερμηνεύσιμη

στάση υποστήριξης στη Ρωσία και στον Πούτιν. Δεν είναι τυχαίο πως οι περισσότεροι εξ αυτών των ανθρώπων έχουν εχθρική στάση έναντι σε αυτό που αποκαλούν σύστημα, δηλαδή στην οργανωμένη πολιτεία. Είναι οι ίδιοι άνθρωποι που στοχοποιούν τις «διεφθαρμένες» πολιτικές ελίτ και χαρακτηρίζουν τη φιλελεύθερη δημοκρατία «χούντα». Αυτοί οι άνθρωποι θεωρούν τον Πούτιν πρότυπο ηγέτη. Αν διαβάσει όμως κάποιος το βιβλίο της Γκέσεν, αυτό που σίγουρα θα διαπιστώσει είναι πως η Ρωσία αποτελεί την επιτομή του ανελεύθερου καθεστώτος, ενώ ο Πούτιν και το σύστημα που τον στηρίζει είναι βαθύτατα διεφθαρμένο.

Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζει η εμφάνιση του Πούτιν στην κεντρική πολιτική σκηνή, ως διάδοχος του Γέλτον, με παρασκευασμένες ενέργειες του ολιγάρχη Μπερεζόφσκι, είναι ανατριχιαστικός. Η Ρωσική Ομοσπονδία, διάδοχος της

Σοβιετικής Ένωσης, ήταν το ιδανικό έδαφος για την ανάδυση ενός αταρχικού ηγέτη. Τα δεδομένα: μια χώρα πλήρως διεφθαρμένη, με την εξουσία να ελέγχεται από τους λεγόμενους ολιγάρχες οι οποίοι στην κυριολεξία καθόριζαν την τύχη της, θα ανύπαρκτη δημοκρατική διαδικασία και ένα πελατειακό σύστημα που δρούσε γύρω από την «Οικογένεια», όπως την αποκαλεί η συγγραφέας. Το μόνο ζητούμενο από πλευράς της ομάδας που στηρίζει τον Μπόρις Γέλτον ήταν ένας άνθρωπος, ένας διάδοχος στην ουσία, που θα ανυψώθηκε μια αλλαγή στην εξουσία χωρίς δικαστικές εμπλοκές για τον απερχόμενο πρόεδρο. Γράφει η Γκέσεν:

Σύμφωνα με τον Μπερεζόφσκι, η Οικογένεια έψαχνε απεγνωσμένα για διάδοχο. Τεράστιες αντιθέσεις στοιχειώνουν αυτή την ιστορία. Μια πολύ μικρή

ομάδα ανθρώπων, πολιορκημένη και απομονωμένη, έψαχνε κάποιον να αναλάβει τη μεγαλύτερη σε έκταση χώρα του κόσμου, με όλες τις πυρηνικές κεφαλές της και όλη την τραγική ιστορία της – και το μόνο πράγμα που καταπώς φαίνεται ήταν μικρότερο από τη λίστα των υποψηφίων ήταν ο κατάλογος των απαιτούμενων προσόντων. Όλοι όσοι διέθεταν πραγματικό πολιτικό κεφάλαιο και φιλοδοξία –όλοι όσοι διέθεταν προσωπική αντίστοιχη της εν λόγω θέσης– είχαν ήδη εγκαταλείψει τον Γέλτον. Όλοι οι υποψήφιοι ήταν συνηθισμένοι άνθρωποι με γκριζά κοστούμια. (σελ. 26)

Η μαρτυρία του Μπερεζόφσκι για το πώς πρότεινε τον Πούτιν ως πρωθυπουργό και μετέπειτα πρόεδρο μοιάζει παράλογη, σχεδόν εξωφρενική, αλλά αποτυπώνει χαρακτηριστικά το ανελεύθερο πλαίσιο ενός συγκεντρωτικού καθεστώτος που λειτουργούσε με όρους κινκικής επιβίωσης:

Καθώς η Οικογένεια έψαχνε για τον μελλοντικό ηγέτη της Ρωσίας, ξεκίνησε μια σειρά από συναντήσεις ανάμεσα στον Μπερεζόφσκι και τον Πούτιν. Εκείνη την εποχή ο Πούτιν ήταν πια επικεφαλής της μυστικής αστυνομίας της Ρωσίας. Ο Γέλτον είχε κατατομήσει τους γαλονάδες από παντού, επανειλημμένα, και η FSB –η Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Ασφαλείας, όπως ονομαζόταν τώρα η υπηρεσία που είχε διαδεχτεί την KGB– δεν αποτελούσε εξαίρεση. Αν πιστέψουμε τον Μπερεζόφσκι, αυτός ήταν που ανέφερε το όνομα του Πούτιν στον Βαλεντίν Γιουμάσεφ, τον προσωπάρχη του Γέλτον. «Του λέω: “Έχουμε τον Πούτιν, που ήταν στις μυστικές υπηρεσίες, δεν ήταν;”. Και ο Βάλια λέει: “Ναι, ήταν”, κι εγώ του λέω: “Κοίτα, νομίζω πως είναι μια λίσση. Σκέψου το: είναι φίλος, στο κάτω κάτω”. Κι ο Βάλια λέει: “Μα είναι χαμηλόβαθμος”. Και του λέω: “Κοίτα, εδώ γίνεται επανάσταση, τα πάντα έχουν γίνει άνω κάτω, οπότε...”». (σελ. 30)

Ο ΝΤΑΗΣ ΠΟΥ ΠΙΣΤΕΥΕΙ ΣΤΗ ΒΙΑ

Σημαντικό μέρος του βιβλίου της Γκέσεν αφιερώνεται στην προσπάθεια σκιαγράφησης του χαρα-

Πούτιν Μόσχα / ITAP-ITACC

Η δημοσιογράφος Άννα Πολιτκόφσκαγια. Πυροβολήθηκε το Σάββατο 7 Οκτωβρίου 2006, στο ασανσέρ της πολυκατοικίας της, στην κεντρική Μόσχα. Συνεργάτρια της εφημερίδας *Νόβγια Γκαζέτα*, υπήρξε ιδιαίτερα δραστήρια ενώ είχε ασχοληθεί ιδιαίτερα με το αυταρχικό καθεστώς της Ρωσίας. Εξέδωσε πολλά βραβευμένα βιβλία για την Τσετσενία και το καθεστώς του Πούτιν, το πιο πρόσφατο από τα οποία ήταν το *Putin's Russia*.

κτήρα του ανθρώπου των σκιών – του άγνωστου πρωθυπουργού και μετέπειτα προέδρου Πούτιν. Οι περιγραφές για τους βιογράφους που ανέλαβαν να φτιάξουν και να παρουσιάσουν το πορτρέτο του, ως βασικό προπαγανδιστικό εργαλείο της πρώτης του προεκλογικής εκστρατείας, ακροβατούν μεταξύ κωμωδίας και τραγωδίας. Ο Πούτιν μεγάλωσε με το όνειρο να γίνει αρχικατάσκοπος στο πλαίσιο της πρώτης περιόδου του Ψυχρού Πολέμου, αλλά η θητεία του στην Ανατολική Γερμανία μοιάζει περισσότερο με καρικατούρα κατασκόπου.

Η Γκέσεν περιγράφει έναν οξύθυμο νταή, «το αγόρι που δεν έβαζε ποτέ τέλος σ' έναν καβγά – εκείνο που έμοιαζε να ηρεμεί μόνο και μόνο για να ξαναπάρει φωτιά και να ξαναεπιτεθεί». Ένας φίλος του Πούτιν της τόνισε ότι, «αν ποτέ τον προσέβαλε κανείς με οποιονδήποτε τρόπο, ο Βολόντια (όπως φώναζαν τον Πούτιν όταν ήταν μικρός) αμέσως έπεφτε πάνω του, τον γρατζουνούσε, τον δάγκωνε, του ξερίζωνε τούφες τούφες τα μαλλιά – έκανε στιδήποτε για να μην επιτρέψει σε κανέναν να τον ταπεινώσει». Είναι αυτά τα στοιχεία που τον καθορίζουν. Που τον κάνουν να είναι οπαδός της ισχύος και της χρήσης βίας προκειμένου να αναθεωρηθεί ο κόσμος που διαμορφώθηκε μετά το τέλος του Ψυ-

χρού Πολέμου.

Αλλά, ταυτόχρονα, ο άνθρωπος που επενδύει στην ωμή δύναμη θεωρεί ότι απειλείται από παντού κι ότι οι απειλές τον έχουν περικυκλώσει. Η έκδηλη ανασφάλειά του είναι σύντομα αισθητή στην καθημερινότητά του. Περιγράφει η Γκέσεν:

Είτε μπορούσε είτε όχι, ο Πούτιν σαφώς ένιωθε ανασφαλής στη θέση του στην FSB. Αρχισε αμέσως να διορίζει στις ανώτερες θέσεις της ομοσπονδιακής υπηρεσίας ανθρώπους που ήξερε από την KGB του Λένινγκραντ. Στο μεταξύ, δεν ένιωθε ασφαλής ούτε καν μέσα στο γραφείο του: όποτε συναντιόταν με τον Μπερεζόφσκι, οι συζητήσεις τους γίνονταν σ' ένα φρέαρ ανεγκυστήρα εν αχρηστία πίσω από το γραφείο του Πούτιν. Ήταν το μόνο σημείο στο κτίριο όπου ο Πούτιν πίστευε πως οι συζητήσεις τους δεν ηχογραφούνταν. Μέσα σ' αυτό το μοναχικό και δυσλειτουργικό σκηνικό, ο Μπερεζόφσκι συναντιόταν με τον Πούτιν καθημερινά για να μιλήσουν για τη μάχη του με τον πρόην πρωθυπουργό Πριμακόφ – και, κάποια στιγμή, για την πιθανότητα να γίνει πρόεδρος της Ρωσίας. Ο πιθανός υποψήφιος αρχικά ήταν επιφυλακτικός, θυμάται ο Μπε-

ρεζόφσκι, ήταν όμως πρόθυμος ν' ακούσει. Μια φορά ο Πούτιν έκλεισε απρόσδεκτα την πόρτα που χώριζε το φρέαρ από το χολ μπροστά στο γραφείο του και οι δύο τους κλειδώθηκαν μέσα. Ο Πούτιν άρχισε να κοπανάνει τον τοίχο για να τους βγάλει κάποιος έξω. (σελ. 31)

ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΑΝΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Το κάθε κεφάλαιο του βιβλίου περιγράφει έναν ακόμη κρίκο στο, εντέλει, ανελεύθερο καθεστώς που εγκαθίδρυσε ο Πούτιν στη Ρωσία. Από τις πρώτες στιγμές του στην ηγεσία της χώρας επιδίωξε να αξιοποιήσει τον τρόπο εργαλειοποιώντας διάφορες κρίσεις, όπως η κρίση της Τσετσενίας. Ο Πούτιν επένδυσε στον δήθεν ανεξέλεγκτο ισλαμιστικό εξτρεμισμό, με –κατά την Γκέσεν– στημένες βομβιστικές επιθέσεις ή τις ομηρίες που αφέθηκαν να καταλήξουν σε βία, όπως στο σχολείο στο Μπεσλάν. Κατάληξη της σχέσης του με την Τσετσενία, ένας πόλεμος που οδήγησε στην ισοπέδωση του Γκρόζνι, της πρωτεύουσάς της. Ο μικρός νταής που έψαχνε ευκαιρία στο σχολείο για να πλακαωθεί στο ξύλο είναι ο ίδιος άνθρωπος που έδωσε εντολές για ανηλεή βομβαρδισμό πόλεων. Η γλώσσα που χρησιμοποιούσε όσο ξετυλιγόταν η κρίση της Τσετσενίας αποτυπώνει τι σημαίνει γι' αυτόν σκληρή ισχύς: «θα τους ξετρυπώσουμε όπου και αν βρίσκονται, θα τους βομβαρδίσουμε ακόμη και στα ουρητήρια».

Το δεύτερο στάδιο για την εδραίωση της εξουσίας του ήταν ο απόλυτος έλεγχος των ΜΜΕ. Εξαναγκαστικές εξαγορές και κρατικός έλεγχος, κλείσιμο ενοχλητικών εφημερίδων και σταθμών, απαγόρευση κυκλοφορίας εφημερίδων, στοχοποίηση δημοσιογράφων, δολοφονίες και ευθείες απειλές δημιούργησαν ένα περιβάλλον πλήρους ελέγχου, εντός του οποίου οι επαγγελματίες έπρεπε να παλέψουν για να συνεχίσουν να κάνουν τη δουλειά τους.

Το τρίτο στάδιο ήταν το ξήλωμα κάθε δημοκρατικής πτυχής της εξουσίας και η μετατροπή της Ρωσίας σε ένα πλήρως ανελεύθερο καθεστώς. Η εκλογική διαδικασία έχει μετατραπεί σε παρωδία για να εξυπηρετεί την απρόσκοπτη παραμονή του Πούτιν στην εξουσία. Τα κόμματα είναι ελεγχόμενα για να μη μπορούν επί της ουσίας να διεκδικήσουν την εξουσία. Δημι-

ούργησε εικονικούς αντιπάλους οι οποίοι, αν ξεπερνούσαν το πλαίσιο που είχε θέσει το Κρεμλίνο, όπως ο Μιχαήλ Προχόροφ, αναγκάζονταν σε αποχώρηση. Στην πλέον προωθημένη μορφή ελέγχου, χρησιμοποίησε την εναλλαγή του εαυτού του και του Ντμίτρι Μεντβέντεφ στα αξιώματα του πρωθυπουργού και του προέδρου, ώσπου να τροποποιήσει το σύνταγμα και να εγκατασταθεί για τα καλά στην προεδρία.

Το τέταρτο στάδιο της εξουσίας του ήταν η επιβολή ενός καθεστώτος απόλυτου τρόμου και ελέγχου. Ο σκακιστής και ιδεολόγος φιλελεύθερος Γκάρι Κασπάροφ, που προσπάθησε να κατεβεί στις εκλογές με στόχο να ανατρέψει τον Πούτιν, αντιμετώπισε έναν πόλεμο χουλιγκανικού τύπου: ακυρώσεις πτήσεων, επιθέσεις οπαδών, αρνήσεις παραχώρησης χώρων για τις εκδηλώσεις του. Ο Κασπάροφ έπρεπε να αντιμετωπίσει πρωτίστως μια μαζική εκστρατεία εξουθένωσης και εξαναγκασμού του σε παραίτηση. Το επόμενο στάδιο ήταν ο έλεγχος κάθε μορφής δι-αμαρτυρίας. Οι διαδηλώσεις περιορίστηκαν από ένα πολύπλοκο σύστημα αδειών που δεν δίνονταν και από ένα απόλυτο σύστημα επιβολής. Όσοι ύψωναν τη φωνή τους και κατήγγελλαν τι πραγματικά συνέβαινε στη Ρωσία ήρθαν αντιμέτωποι με το θάνατο. Ήταν πολλές οι εξαφανίσεις και οι θάνατοι ανθρώπων που γνώριζαν ή ερευνοούσαν τις δραστηριότητές του. Οι πιο γνωστές προσωπικότητες που εξοντώθηκαν ήταν ο Ανατόλι Σομπτσόκ, η δημοσιογράφος Άννα Πολιτκόφσκαγια, ο Αλεξάντερ Λιτβινένκο. Ο τρόπος εξόντωσης των αντιπάλων απαιτούσε ένα συνδυασμό τακτικών της KGB και της μαφίας.

Το τελευταίο στάδιο του πλήρους δημοκρατικού εκφυλισμού είναι η εκτεταμένη διαφθορά του καθεστώτος Πούτιν. Κατά τη Μάσα Γκέσεν, η ροπή προς τη διαφθορά είναι η λογική εξέλιξη ενός ανθρώπου που από νεαρή ηλικία εξασκήθηκε στη δωροληψία. Εκδήλωνε συστηματικά τη βουλιμία του για δώρα από τους πράκτορες της Στάζι, όταν υπηρετούσε ως μέλος της KGB στη Δρέσδη της Ανατολικής Γερμανίας – κι όταν πλέον στην κορυφή της εξουσιαστικής πυραμίδας μπορούσε να ιδιοποιείται ανεξέλεγκτα ποσά, κάταφερε να αποκτήσει το περίφημο «παλάτι» στη Μαύρη Θάλασσα, η

Κρεμλίνο

24 Μαρτίου 2020. Ο Βλαντίμιρ Πούτιν, με κίτρινο προστατευτικό ένδυμα, επισκέπτεται ασθενείς με covid-19 σε νοσοκομείο στη Μόσχα. Κατά τις μαρτυρίες, ο ρώσος πρόεδρος έχει φοβία με τις ασθένειες, που επιδεινώθηκε την περίοδο της πανδημίας.

κατασκευή του οποίου κόστισε περισσότερα από 1 δισεκατομμύριο δολάρια! Μπορούσε. Οι ολιγάρχες, που νέμονταν τον πλούτο ήταν του χεριού του – κι αν δεν το κατανοούσαν τόσο το χειρότερο γι' αυτούς. Δεν είναι ασήμαντες οι υποθέσεις ολιγαρχών που, στην απολυταρχία του Πούτιν, κατηγορήθηκαν, συνελήφθησαν και έχασαν την περιουσία τους σε μια νύχτα. Ένας απ' αυτούς ήταν ο Μιχαήλ Χοντορκόφσκι, ο πλουσιότερος άνθρωπος της Ρωσίας το 2003, ο οποίος σήμερα ζει εξόριστος στην Ελβετία¹. Και η Γκέσεν συνοψίζει:

Ολόκληρο το οικοδόμημα του ρωσικού καθεστώτος – το οποίο, στα μάτια της υψηλίου, είχε από καιρό περάσει από την επίδειξη αυταρχικών τάσεων στον πλήρη αυταρχισμό στα όρια της τυραννίας – βασιζόταν απ' αυτόν τον έναν άνθρωπο, εκείνον που ο Μπερεζόφσκι νόμιζε πως είχε επιλέξει για τη χώρα πριν από δώδεκα χρόνια. Αυτό σήμαινε πως το καθεστώς σήμερα στη Ρωσία ήταν ουσιαστικά ευάλωτο: ο άνθρωπος ή οι άνθρωποι που θα το ανέτρεπαν δεν θα χρειάζονταν να υπερνικήσουν την ισχύ μιας βαθιά ριζωμένης ιδεολογίας – θα χρειάζονταν απλώς να δείξουν πως ο τύραννος είχε πάλια πόδια. Σήμαινε επίσης πως το σημείο ανατροπής στη Ρωσία ήταν εξίσου απρόβλεπτο όσο σε κάθε τυραννία – θα μπορούσε να έρθει σε μήνες, χρόνια ή δεκαετίες, πυροδοτημένο ίσως από ένα μικρό

γεγονός, το πιθανότερο από ένα λάθος του ίδιου του καθεστώτος που θα έκανε ξαφνικά ορατή την ευάλωτη φύση του. (σελ. 348)

Το απολυταρχικό καθεστώς του Πούτιν, το 2010, χώρισε τη Ρωσία σε τρία στρατόπεδα υποστηρίζει η Γκέσεν: α) σε αυτούς που τον υποστηρίζουν παθιασμένα, β) σε αυτούς που τον στηρίζουν γιατί δεν βλέπουν κάποια εναλλακτική πρόταση και γ) σε αυτούς που δεν νοιάζονται. Οι εκλογές του Δεκεμβρίου του 2011, στις οποίες είναι αφιερωμένες οι τελευταίες σελίδες του βιβλίου, προκάλεσαν την πρώτη αντίδραση έπειτα από χρόνια, γι' αυτό άλλωστε η Γκέσεν κλείνει με έναν αισιόδοξο τόνο.

Όταν διαβάσει κάποιος πως αποτελεί ειδηση η συγκέντρωση 100 ανθρώπων σε διαδήλωση στη Μόσχα διαπιστώνει το αδιέξοδο του καθεστώτος Πούτιν. Ωστόσο, η κινητήριος δύναμη αυτής της αντίδρασης, ο Αλεξί Ναβάλνι, δεν θα μπορούσε να μην αποτελέσει στόχο του Πούτιν. Μία απόπειρα δολοφονίας και φυλάκιση στη Σιβηρία, αυτή είναι η τύχη που ανθρώπου που, μετά τον Γκάρι Κασπάροφ, προσπάθησε να αμφισβητήσει σοβαρά τον Πούτιν και την πρωτοκαθεδρία του.

Όμως, κανένα απολυταρχικό καθεστώς δεν έχει κρατήσει για πάντα. Είναι εμφανές πως η απολυταρχία του Πούτιν μπορεί να ανατραπεί μόνο εσωτερικά, από μία επανάσταση ή ένα πραξικόπημα των ανθρώπων που αποτελούν τον κλειστό πυρήνα υποστηρίχτης του (ολιγάρχες, μυστικές υπηρεσί-

ες). Η Μάσα Γκέσεν επισημαίνει πολύ σωστά πως ένα καθεστώς που βασίζεται στον τρόμο, στη διαφθορά και στην ανελευθερία δεν έχει ιδεολογικό υπόβαθρο και ρίζες. Ακόμη και η ευρασιατική παραδοσιακή του Πούτιν δεν μπορεί να αποτελέσει εμπνευστική ιδεολογία για πολίτες του 21ου αιώνα. Η εισβολή στην Ουκρανία μπορεί να αποτελέσει το μοιραίο λάθος που θα κλονίσει την «αυτοκρατορία» του τρόμου. Να προκαλέσει τα ρήγματα που μπορούν να θέσουν σε κίνηση την αλλαγή. Αυτός είναι και ένας από τους σημαντικότερους λόγους για τους οποίους πρέπει η εισβολή να αποτύχει.

Ωστόσο δεν πρέπει να παραβλέπουμε πως η Ρωσία, ακόμη και χωρίς τον Πούτιν, απέχει πολύ από το να χαρακτηριστεί δημοκρατία. Τους τελευταίους αιώνες παρατηρούμε τη μετάβαση της από το ένα απολυταρχικό καθεστώς στο άλλο (τσάροι, Σοβιετική Ένωση, Πούτιν), με μόνο διάλειμμα την περίοδο Γέλτριν, που κι αυτή όμως δεν μπορεί να χαρακτηριστεί περίοδος λειτουργικής δημοκρατίας αφού δεν ήταν παρά το μεσοδιάστημα που έστρωσε το έδαφος στο καθεστώς Πούτιν.

Μέσω του Πούτιν, η Γκέσεν περιγράφει την πραγματικότητα της Ρωσίας. Αν υποθέσει ότι το βιβλίο της θα έπεφτε στα χέρια ενός Έλληνα που θεωρεί ότι έχει συγγένεια με το «ξανθό γένος» κι ότι η Ρωσία έχει υποστηρίξει τα ελληνικά συμφέροντα, αν αυτός είχε το κουράγιο να το διαβάσει, να υφίστατο σοκ. Καμία από τις αφαιρετικές πολιτισμικές κατασκευές περί Ρωσίας δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα του αυταρχικού καθεστώτος της. ■

1. Στο βιβλίο του, *My Fellow Prisoners* (Abraham Press, 2015), ο Χοντορκόφσκι αναφέρει χαρακτηριστικά: «Γράφω αυτές τις σημειώσεις γιατί θέλω οι άνθρωποι που ενδιαφέρονται γι' αυτά τα πράγματα να γνωρίζουν τι έχω ζήσει προσωπικά στη φυλακή. Με τον καιρό έχω μετατραπεί από ένα συνηθισμένο θύμα σε έναν ενδιαφερόμενο παρατηρητή και ανακάλυψα ότι για πολλούς ανθρώπους ο κόσμος της φυλακής παραμένει terra incognita. Κι όμως, στη χώρα μας ένας στους εκατό ανθρώπους βρίσκεται αυτή τη στιγμή στη φυλακή. Ένας στους δέκα (ίσως μέχρι τώρα ένας στους πέντε) του ανδρικού πληθυσμού περνάει από τη φυλακή κάποια στιγμή στη ζωή του.